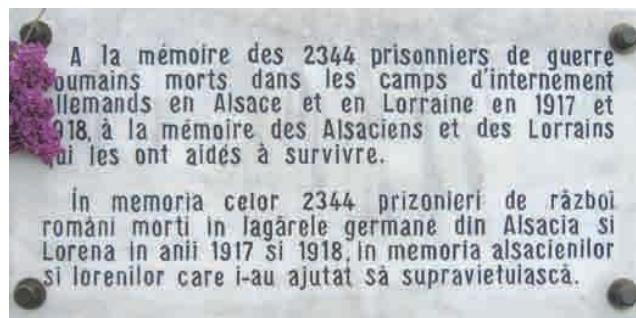

Calvarul prizonierilor de război români în Alsacia - Lorena, 1917-1918

Prof. Dinu Constantin
Liceul Teoretic „Ioan Petrus”, Otopeni, județul Ilfov

Din păcate puțini români cunosc tragedia prizonierilor de război români în Alsacia și Lorena din Primul Război Mondial. Este vorba de câteva mii de ostași români făcuți prizonieri de către armata germană, în urma unor lupte violente duse chiar la baionetă, la începutul lunii noiembrie 1916, în zona Predealului, numită de strategii timpului „Poarta Valahiei”.

După ce au căzut prizonieri, ostașii români au fost transportați în vagoane de vite, în condiții cumplite de frig, malnutriție și lipsă totală de igienă, în Germania, unde au fost repartizați în lagăre de muncă. Peste 2000 dintre aceștia au fost, apoi, internați în tabere de muncă situate în Alsacia și Lorena, care s-au dovedit a fi, în final, adevărate lagăre ale morții. Astfel, 2344 de prizonieri români au decedat în perioada ianuarie 1917 –decembrie 1918, dintre care 1180 în Alsacia și 1164 în Lorena. Au murit de frig, de foame, din cauza muncii istovitoare și lipsei totale a unei minime asistențe medicale. Un factor care a contribuit în mod hotărâtor la aceste dispariții masive a fost faptul că în iarna 1916-1917 s-au înregistrat lungi perioade cu temperaturi negative, în jurul valorii de minus 20 grade C.

Cimitirul ostașilor români din Soultzmatt - Alsacia

După încheierea Primului Război Mondial, cu rare excepții, majoritatea prizonierilor români decedați în Alsacia și Lorena au fost regrupați și înhumați în cimitire militare. Este important să precizăm faptul că statul francez a emis Legea din 31 iulie 1920, stipulând crearea cimitirelor militare de pe fostul front. Prin decretul publicat în Jurnalul Oficial la 30 septembrie 1920 se precizau condițiile în care aceste cimitire trebuiau să fie amenajate și întreținute. Astfel, cea mai mare parte a soldaților români morți în prizonierat au fost îngropați în cimitirele militare de la Soultzmatt și Haguenau, din Alsacia și de la Dieuze și Labry, din Lorena.

Cimitirul militar din Dieuze adună 947 de soldați români, dintre care 842 în morminte individuale și 105 în osuar. Aici, a fost ridicat un monument în onoarea militarilor români căzuți în Lorena, în prizonierat. Pe acest monument se află două inscripții: prima, o strofă din imnul național de la aceea vreme („Doamne Sfinte/Ceresc Părinte/Sușține cu a Ta mână/Coroana română”), cea de-a doua inscripție, o strofă scrisă de Elena Văcărescu, marea noastră poetă („D'al vostru vis eroic/ Știindu-vă români/ Dormiți vegheați de Franța/ Dormiți soldați români!”).

Cimitirul militar din Labry adună 256 de prizonieri români, dintre care 90 în morminte individuale și 156 în osuar. În Haguenau, 472 de ostași și-au găsit liniștea în morminte individuale. Cimitirul Militar român din Val de Pâtre, de la Soultzmatt, adăpostește trupurile a 687 de prizonieri. Doar 457 dintre aceștia au reușit să fie identificați.

Omagii au fost aduse prizonierilor români decedați în Alsacia și Lorena de-a lungul timpului. La 9 aprilie 1924, Regele Ferdinand I și Regina Maria, însoțiți de ministrul Afacerilor Externe Ion Gheorghe Duca au venit să se reculeagă la mormintele celor 687 de ostași români, inaugurând Cimitirul de la Val de Pâtre Soultzmatt. Delegația română a fost întâmpinată de către generalul Berthelot, guvernatorul militar al Strassbourgului, fost șef al Misiunii Militare franceze în România în perioada 1916-1918. Suveranii români au depus o coroană de trandafiri la piciorul mării cruci care străjuiește cimitirul și alături de care flutură în permanență drapelul francez și cel român. Trei plăci de marmură amintesc sacrificiul militarilor căzuți prizonieri și care „au cunoscut foamea, privațiunile și torturile”. În acest cimitir se găsește și o statuie de Oscar Hahn, reprezentând-o pe regina Maria.

Cimitirul ostașilor români din Haguenau - Alsacia

În 1991, în numele Ambasadei Române din Paris, împreună cu o delegație a Ministerului Apărării și în prezența autorităților militare franceze, s-a depus la cimitirele din Soultzmat, Haguenau și Dieuze câte o placă comemorativă bilingvă cu următorul text: „*În memoria celor 2344 prizonieri de război morți în lagărele germane din Alsacia și Lorena în anii 1917 și 1918; în memoria alsacienilor și lorenilor care i-au ajutat să supraviețuiască*”.

Labrz - Lorena - Placă dedicată de Regina Maria

În fiecare an, la 11 noiembrie, Ziua Armistițiului din 1918, o delegație a Ambasadei României la Paris, a Misiunii Permanente a țării noastre pe lângă Consiliul Europei și a Consulatului General de la Strasbourg depun coroane de flori împreună cu autoritățile militare franceze la Cimitirele din Dieuză, Haguemau și Soultzmat. Deasemenea, o slujbă religioasă este celebrată în fiecare an la Cimitirul de la Soultzmat de **Ziua Înălțării Domnului**, care este și Ziua Eroilor în România, prilej de pelerinaj pentru mulți români din diasporă, atât din Franța, cât și Germania.

Trebuie adus un respectos omagiu lui Jean Nouzille, cel care a fost un eminent istoric militar, un distins profesor la Universitatea din Strasbourg, elev al Școlii Militare inter-arme de la Saint-Cyr

și membru al Comisiei franceze de istorie militară. Jean Nouzille este autorul volumului „**Calvarul prizonierilor de război români în Alsacia și Lorena. 1917-1918.**” Înaintea apariției acestui volum în 1991, amintirea acestor soldați nu era păstrată decât de crucile care străjuiesc mormintele lor. Grație acestei lucrări de referință, reeditată în 1997, cuprinzând un imens volum de date și documente provenind din numeroase arhive, astăzi românii au posibilitatea cunoașterii în amănunt a tragediilor și calvarului celor dispăruți. Unele mărturii privind sălbăticia de care erau capabili germanii chiar înainte de hitler, trebuie scruște reproduse cu exactitate, fără nici o prelucrare, pentru că sunt zguduitoare.

Calvarul alsacian

La începutul Primului Război Mondial, trupele germane au defrișat o parte din pădure la vest de Soultzmatt pentru a construi adăposturi și instalații militare. La 500 de metri nord de capelă li aproape de hanul din locul numit Gauchmatt, germanii au ridicat o tabără militară. Situată într-un luminiș, această tabără numita Kronprinzlager este înconjurată de sârmă ghimpată. Este utilizată de trupele germane care vin aici să se odihnească la fiecare 3 săptămâni prin rotație, după ce au fost angajate pe frontul franco-german din Vosgi.

Acest front este stabilizat la 10 km vest de Soultzmatt după bătăliile din iunie 1915 de la Hilsenfirst și cele din iulie 1915 de pe Linge. Tabăra de la Kronprinz este ocupată în permanență de 500 de soldați germani și două baterii de baloane captive. Este camuflată pentru a nu fi reperată de aviația franceză. Un comandament local (Ortskommandantur) este instalat la Soultzmatt pentru a dirija pasajul și cantonamentul trupelor germane. În localitate sunt cantonate un detașament de poliție și o companie de infanterie care ocupă școala de băieți, depozite rechiziționate și cele două uzine de textile.

La începutul lui 1917, pe un frig pătrunzător, locuitorii din Soultzmatt văd sosind soldații români extenuați și slabi ca niște umbre. Escortați de soldați din Landsturm, cu baionetele la țeava puștii, prizonierii vin pe jos de la Rouffach. Cea mai mare parte dintre aceștia sunt dirijați spre tabăra de la Val du Platre, iar aproximativ 20 dintre ei sunt adăpostiți provizoriu într-o uzină de textile. "Copii satului aruncă, din când în când, câte un colț de pâine sau câte un cartof prin crăpăturile zidurilor. Ordinele vin, inexorabile, și copii sunt alungați. Unul dintre ei, care se abținează este luat la palme de un ofițer și o ia la fugă urlând. Puștii vor continua să ascundă cartofii sau pâinea uscată în crăpăturile din zid. Cei mai epuizați dintre romani, cei care zac în spatele coloanelor zgârnă cu pietre pentru a lărgi aceste crăpături. Unul dintre ei, pe care îl voi vedea până la capătul eternității scoate din ascunzătoare un cartof crud pe care îl roade cu înghițituri zgomotoase" (**Benjamin Vallotton, Les prisonniers roumains en Alsace, in Alsace française, 5 -12 octombrie 1930, p 334**)

Conform mărturiei lui **Leon Nicollet** născut în 1905 la Soultzmatt și ai cărui părinți au făcut parte dintre cei 30 de membri ai personalului civil alsacian ce lucra în tabără, la începutul lui 1917 nu mai sunt decât maxim 70 de prizonieri romani. Efectivele sunt completate în urma deceselor. Ei sunt cazați în cele două barăci din exteriorul taberei. Aceste barăci sunt încă neterminate la începutul lui 1917, sunt reci și umede. Prizonierii sunt supravegheați de un detașament special de 15 gardieni și încadrați pentru munci de șefi de echipă civili și de un pădurar. Acesta din urma este cazat împreună cu familia în cabana de la Val du Platre, lipită de

capelă. Prizonierii români sunt constrânși la munci grele: tăierea lemnului pe pantele masivului Schimberg, în sudul taberei. Primesc o hrană insuficientă. Bieții soldați români mor de epuizare și de foame. Tatăl lui Leon Nicollet, care este șef de echipă, încadrează 15 prizonieri români în lucrările de întreținere a căii ferate, tăierea lemnului și curățirea taberei.

Morții se îngropau Duminica

Prizonierii sunt supravegheați în timpul lucrului de soldații germani înarmați cu puști și baionete. Tatăl lui Leon le aduce de mâncare în rucsac, pe care le-o dă pe ascuns de gardieni, însă este insuficientă ca să îi ajute să supraviețuiască. Prizonierii sunt adesea loviți fără motiv de către gardieni.

Leon Nicollet a remarcat ca soldații români poartă o uniformă gri albăstrui cu lisieră roșie sau verde la guler, însă cel mai adesea sunt în zdrențe. Unii dintre ei sunt desculți sau cu picioarele învelite în carpe. Veșmintele sunt deșirate și prizonierii sunt adesea nevoiți să recupereze îmbrăcămintea celor morți. Românii sunt foarte slăbiți iar gardienii, care estimează că nu mai sunt capabili să evadeze din cauza slăbiciunii fizice, îi supraveghează de bine de rău. (...) Încă de la sosirea lor la Val de Platre, prizonierii români, epuizați și înfomețați, rezistă cu greu la frig și oboseală.

La început, morții sunt plasați în sicrie și depuși la capelă. Înmormântările au loc duminica. Fiecare sicriu este condus de 4 prizonieri români și ia drumul capelei pentru a ajunge la locul numit Grienling, la 500 de metri sud de Soultz, pe un teren comunal situat lângă cimitirul satului. Odată groapa săpată, purtătorii fac un cerc în jurul sicriului sub supravegherea gardienilor. Un soldat român ia cuvântul pentru a recita slujba de îngropăciune și pentru a vorbi despre viața defunctului. Nu putem afirma că prizonierii români ar fi profitat de aceste îngropăciuni pentru a intona imnul național "Trăiască Regele". Copii din sat profită de aceste înmormântări pentru a se apropia de prizonieri, iar aceștia își duc mâinile la spate pentru a primi bucăți de pâine sau câte un cartof fiert. Câteodată copiii sunt bătuți de gardieni pentru că dau de mâncare prizonierilor.

In acte, se murea de stop cardiac

Incepând cu luna martie a anului 1917, cadavrele prizonierilor români nu mai sunt coborâte exclusiv duminică ci în fiecare zi și uneori de mai multe ori pe zi, de 5 ori pe 11 martie 1917, de 5 ori pe 24 martie. Conform listei stabilite de subprefectul (kaiserliche Kreisdirektor) din Rouffach-Guebwiller pe 14 decembrie 1917, 142 de soldați români mor și sunt îngropați la Soultz între 4 februarie și 8 mai 1917: 17 în februarie, 73 în martie, 48 în aprilie și 4 în mai. Unii prizonieri români sunt îngropați în cimitirul militar pe care germanii l-au creat la Val de Platre pentru soldații germani, din motive necunoscute.

Conform avizului (Mitteilung) adresat Ortskommandaturii de la Soultz pentru fiecare dintre decesele prizonierilor români înhumați la Val de Platre, Feldwebel-Leutnant Baller declara că soldații români au decedat pur și simplu în urma unui stop cardiac!

În realitate, prizonierii de război români mor de foame, de frig, și din cauza proastelor tratamente. Populația alsaciană este convinsă ca exterminarea soldaților români este deliberată. Benjamin Valloton evocă reflecțiile gardienilor germani la adresa prizonierilor români: "*Cine i-a obligat să declare război? Noi facem doar ce ni se spune!...* ". "*Slăbănoșii ăștia au îndrăznit să ne atace pe la spate? Nu vi se pare abominabil, nu simțiți insulta?*".

Locuitorii din Soultzmatt au observat că atunci când morții români sunt coborâți în sat pentru a fi îngropați, purtătorii sicriului se opresc pe drum la Capelă într-un loc unde sunt depuse gunoaiile satului și caută cu înfrigurare, în ciuda insultelor și a loviturilor din partea gardienilor, să recupereze ceva de mâncare printre resturi. Smulg iarba ca să o mănânce cu aviditate. Acest comportament al soldaților români spune multe în ceea ce privește starea lor de subalimentare. Locuitorii din Soultzmatt, din fericire numeroși, depun pâine și mâncare consumabilă printre gunoaiile pentru ca prizonierii să o poată găsi a doua zi, trecând pe-acolo. În afara copiilor, nimeni nu îndrăznește să le dea mâncare în mod direct, de teama germanilor. Martori oculari i-au povestit în 1919 lui Max Dollfus, președinte al comitetului alsacian al mormintelor românești, că soldații români au murit de foame în timp ce resursele ce le erau destinate erau consumate de gardienii lor în hanul de la Gauchmatt, vecin cu cimitirul actual. 27 de familii din Soultzmatt, a căror listă este conservată în arhivele municipale, au contribuit prin donațiile lor în hrană la supraviețuirea unora dintre acești prizonieri de război. (...)

O poveste cu final fericit

Un caz particular merită să fie citat în tabăra de la Val de Platre pentru a arăta că populația alsaciană nu a fost insensibilă la martiriul prizonierilor români de război, în ciuda riscurilor certe de represalii într-un sat în care erau cantonați sute de soldați germani. Într-o noapte de martie sau aprilie 1917, pe la orele 22, mama lui Ernest Nicollet și-a trezit fiul. Era înspăimântată deoarece un prizonier român bate la geam.

Este vorba despre un soldat originar din Oltenia, departamentul Călărași, la 50 km sud de București, aproape de Dunare. Soldatul Solomon Coconașu, în vârstă atunci de 35 de ani, reușise să iasă din barăcile din tabăra de la Val de Platre. A coborât spre primele case din sat și a bătut la geamul casei locuite de părinții lui Ernest Nicollet (născut la Soultzmatt în 1897), pe strada Preoților, în capatul vâlceleii străbătute zilnic de convoaiele mortuare. Purtându-și camarazii decedați la cimitirul de la Grienling, el a reperat cu siguranță itinerariul ce l-a condus spre sat și, mânat de foame, a riscat să coboare și să ceară de mâncare pentru a nu muri de foame.

După ce a verificat că nu mai e nimeni pe stradă, familia Nicollet l-a primit în casă. Soldatul român cunoștea câteva cuvinte în limba franceză și a angajat o conversație foarte limitată cu dl Nicollet. Fiul său, Ernest, care, 70 de ani mai târziu știa încă cele câteva cuvinte în limba română pe care le-a învățat de la Coconașu, își amintește că mama sa a încălzit în seara aceea un rest de cina pentru a-i da să mănânce soldatului român. După ce a mâncat și s-a odihnit lângă foc, Coconașu s-a întors în tabără cu un rucsac plin cu alimente.

Din acel moment, el a continuat să iasă din tabără de câte două-trei ori pe săptămână pentru a mânca la familia Nicollet, ceea ce îi va permite să supraviețuiască și să se întoarcă în patrie. A profitat cu siguranță de neglijența gardienilor germani, care se amuzau seara la han. Ceea ce îi uimește pe membrii familiei Nicollet este faptul că Coconașu le săruta mâinile în semn de mulțumire de fiecare dată când vine la ei. O singură dată, este însoțit de un camarad, care de altfel va muri câteva zile mai târziu. Coconașu, care are șansa și curajul să iasă din lagăr fără să trezească suspiciunea gardienilor, va păstra discreția știind că familia Nicollet își riscă viața pentru gestul de umanitate pe care îl face.

Când prizonierii români sunt transferați, Coconașu cere adresa familiei Nicollet. Din precauție, aceasta preferă ca prizonierul să o lase pe a sa. La 6 iulie 1919, familia Nicollet scrie pe adresa indicată în România. Abia în primăvara lui 1921 primește un răspuns de la Coconașu, o scrisoare datată 18 aprilie 1921. Solomon Coconașu se întorsese în țară, sănătos, și își regăsise familia. "Îmi aduc aminte cu o mare emoție de orele călduroase pe care le-am petrecut la voi și vă mulțumesc pentru primirea pe care mi-ați făcut-o".

El va semnala autorităților române adresa binefăcătorilor săi. Familia Nicollet va primi o scrisoare de mulțumiri redactată la 28 noiembrie 1924, la cererea Reginei Maria, de către doamna sa de onoare, Simone Lahovary, care a adăugat o fotografie cu dedicație din partea reginei. Familia Nicollet va păstra cu religiozitate această scrisoare care merită să fie citată: *"Doamna, Majestatea Sa regina, aflând întregul devotament cu care v-ați ocupat de nefericiții noștri prizonieri români în timpul războiului, mă însărcinează să vă spun cât de impresionată a fost de bunătatea voastră și vă adresează întreaga sa recunoștință. Majestatea sa va trimite alăturat portretul său în costum de încoronare și speră că îl veți păstra în amintirea României pe care nu o cunoașteți, dar pentru care ați făcut atât de mult"*.

Miercuri, 9 aprilie 1924, regele Ferdinand și regina Maria sunt oaspeții Alsaciei și vin să se reculeagă la Val de Platre, primiți de generalul Berthelot, fostul șef al Misiunii militare franceze în România între 1916-1918. După inaugurarea monumentului, regina Maria depune, la picioarele mării cruci din cimitir, o imensă coroană de trandafiri și, parcurgând aleile ce separă mormintele, depune pe fiecare mormânt câte un buchet de garoafe roșii și albe, pe care i le întind tinere alsaciene (...)

Bibliografie:

1. Benjamin Vallotton, Les prisonniers roumains en Alsace, in Alsace française, 5 -12 octombrie 1930
2. Jean Nouzille, Calvarul prizonierilor de război români în Alsacia și Lorena. 1917-1918, Editura Semne, Bucuresti, 1997
3. M. Djuvara, *La guerre roumaine 1916-1918*, Paris, 1919
4. *Tragedii și suferințe neștiute. Prizonieri de război și internați civili în România 1917-1919. Documente elvețiene*, ediție și cuvânt înainte de Andrei Șiperco, Editura Oscar Print, București, 2003

5. Luchian Deaconu, *Momente din epopeea făuririi statului național unitar român*, Editura « Scrisul românesc », Craiova 1988.
6. *Les roumains en France 1916-1918*, Collection « Les Chemins de la Mémoire », Ministère de la Défense, Secrétariat d'Etat aux Anciens Combatants, Délégation à la Mémoire et à l'Informatique Historique, p. 4-5.
7. Gh. Nicolescu, Gh. Dobrescu, A. Nicolescu, *Calvarul prizonierilor români*, vol. I, Editura Universității din Pitești, București, 2006
8. Traian Moșoiu , *Memorial de război (august-octombrie 1916)*, (Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1987